

SOSIAL MEDIADA ƏN ÇOX İŞLƏNƏN FEİLLƏR

Internetdilçiliyi elmə ilk dəfə David Kristal tərəfindən gətirilmişdir. Internet dilçiliyi dedikdə internet fəaliyyətinin bütün sahələri – elektron poçt, veb sahifələr, o cümlədən kompüter ilə əlaqəli ünsiyyət sahələrində dilin sinxron təhlili nəzərdə tutulur[20].

Bugünün erası rəqəmsal əsr kimi tanınır və bunun da səbəbi sosial mediadır. Sosial media istifadəçilərə öz şəbəkələrində digər insanlarla rahat şəkildə hər hansısa bir məlumatı, mətni paylaşmağa imkan verir. Bütün dünyada insanlar “instant messaging” dediyimiz mesajlaşma vasitəsi olan Whats App, Telegram, Instagram və s bir-biri ilə əlaqə yaradır, Snapchat kimi təsvir proqramları ilə müxtəlif şəkillər üzərində işləyə bilirlər. Bu halda ünsiyyətin həmişəkindən daha asan olması sosial medianın populyarlığını artırır.

Sosial şəbəkə nəinki ünsiyyəti asanlaşdırır, hətta dilimizə yeni sözlər gətirir. Gündəlik danışığımızda öz yerini alan yeni sözləri hətta bugün Oxford lüğətlərində görmək mümkündür. Sosial media öz yeni dilini yaratmışdır. Blog, hashtag, tweet kimi sözlər daha əvvəl mövcud olmamışdır. Yeni ifadələrin yaranması istifadəçilərə fikirlərini şəbəkələrdə izah etmək üçün imkanlar yaradır. Məsələn, bio, chat, follower kimi sözlər tamamilə yeni mənə qazanmışdır. “Bio” sözü kiminsə profilində onun şəxsi məlumatlarını təsvir edən qısa məlumatlardır. Gördüyümüz kimi söz yaradıcılığı sosial media lüğətinin böyük bir hissəsinə təsir göstərmişdir. Bəs sosial şəbəkələrdə hansı növ feillərin mənə dəyişikliklərinə rast gəlmək olar.

Global networkun son 10-20 ildəki inkişafı bütün dünya dillərinin dəyişməsinə və inkişafına səbəb olmuşdur. Bu texnoloji kainatı təsvir etmək üçün sosial medianın yeni və müxtəlif sözlərə ehtiyacı vardır. Bu sözlərin arasında mövcud feillərdən əmələ gələn sözləri tapa bilərik. Dil daşıyıcıları tərəfindən istifadə olunan, ən çox işlənən sözləri və ya ifadələri izah edərək nümunələrə nəzər yetirək. Həmin feillər, onların əvvəlki və ya yeni mənalarmın nəyə əsaslandığını araşdırılaraq öyrəniləcəkdir. Əgər yeni sözlər feillərdən götürülsə onların stativ(hal-vəziyyət bildirən feillər) və ya durative (davamlı feil), təsirli, təsirsiz və ya ditransitive (yəni, iki tamamlıqlı feillər), punctual(dəqiq) və ya dinamik olub olmaması araşdırılmalıdır. Bir nümunəyə nəzər yetirək. Məsələn: “a text message” ifadəsi sonradan “a text”, daha sonar isə “to text” feili kimi dildə yaranmağa başladı ki, “to text” sözünün mənası telefon vasitəsi ilə məktub, mətn göndərmək mənasını verir. Bu halda söz dəyişimi sıfır morfem və ya konversiya vasitəsi ilə baş vermişdir. Millerin fikrincə “stative verbs” (hal vəziyyət bildirən feillər) xüsusi feillərdir ki, onlar davamedici zamanda işlənir. Bəs feilin hal-vəziyyət bildirən feil olub-olmamasını necə bilmək olar. Feilin qarşısına “I am” və feilin davamedici formasını əlavə etməklə müəyyən etmək olar.

I'm counting sheep[23].

I'm knowing your neighbour[23].

Buradan da göründüyü kimi “to know” feili hal-vəziyyət bildirən feildir. Çünki “counting” feili daha təbii səslənir və məzmunu daha dinamik edir. Əgər feilin dinamik olub-olmamasını müəyyən edirik, növbəti addım onun “telik və ya atelik” olub olmamasıdır. Charlie stared at the great glass elevator[23]. They ripped the letter in half[23].

Birinci cümlədə hərəkətin sonu görülmür, hərəkət başladıqdan eyni vəziyyətdədir. İkinci cümlədə isə hərəkət bitmişdir və mənə, hardasa, dəyişilmişdir. Feillərdən danışarkən, sosial mediada ən çox işlənən feillərə nəzərə yetirək. to post Azərbaycan dilinə “paylaş” kimi tərcümə olunur. Mənası hər hansı bir şəkli və ya məzmunu, statusu paylaşmaq kimi başa düşülür. Buradan yeni bir söz “status” da aşkara çıxır ki, əvəllər bu ifadənin mənası tamamilə fərqli idi. To post felini biz “to post to Facebook”, “to post to Instagram” kimi işlədə bilərik [24].

Add (as a friend) / Follow - sosial media yaranmamışdan öncə bu feillər tamamilə fərqli mənalara gəlsələr də, bugün dilimizdə bir-birinin sinonimi kimi istifadə etmək mümkündür. Hər iki feil dostluğa qəbul etmək mənasını verir. Sadəcə olaraq ‘add as a friend’ ifadəsinə facebookda, follow ifadəsinə isə Twitter, Instagramda daha çox rast gəlmək mümkündür. Məsələn, I follow some really interesting people on Twitter." və “She added me as a friend at the party”[24]. Həmin bu feillərə “un” prefixini əlavə edərək “Don't follow me” əvəzinə “unfollow”, ‘unfriend’ sözlərindən istifadə edərək fikrimizi çatdırı bilərik. Növbəti maraqlı bir feil isə “tweet” feilidir ki, əvəllər quşların çıxardığı səsə əlaqələndirilirdi, bugün isə Twitterdə hər hansısa bir posta bildirilən fikri ifadə etmək üçün istifadə olunur. Elə həmin sosial şəbəkənin adı da oradan götürülmüşdür.

"I tweet many times a day" [24]. "You never tweet anything interesting"[24]. Araşdırmalar göstərir ki, bir çox feillər texnologiyanın inkişaf etməsi ilə əlaqədar olaraq yeni mənə çalarları qazanmışdır. Bəzi hallarda feillərin istiqaməti dəyişilmiş, bəzi hallarda isə öz mənasını qoruyub saxlamışdır. To repost, to retweet, to share, to delete bu feillərdəndir. Dildəki dəyişikliklərə həyatın bir çox aspektləri öz təsirini göstərir ki, bunlardan biri texnologiyadır. Kommunikasiyanın xüsusi növü olan onlayn kommunikasiyanı təmin edən sosial şəbəkə xidmətlərinin bir neçə növünü müasir texnologiya təmin edir. Qeyd olunan qarşılıqlı əlaqənin fərqli xüsusiyyətləri vardır ki, onları bu əldə edilən nəticələr vasitəsi ilə görmək, müşahidə etmək olar. Həyatımızın son dövrlərində baş verən hadisələr fikrimizi bütün dünyaya çatdırmaq üçün sosial şəbəkələrin, texnologiyanın əhəmiyyətini bir daha önümüze sərdi. Hər bir şeyin olduğu kimi texnologiyanın da mənfi və müsbət tərəfləri vardır ki, İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı məlumatın yanlış, səhv yayılması kimi, sosial şəbəkələrdə paylaşılan hər bir informasiyanın düşmənin xeyrinə çevriləcək qədər təhlükəli olması kimi nüanslarla qarşılaşdıq.

²⁹ Azərbaycan Dillər Universiteti aytac.memmedovah@gmail.com

Müasir dövrü texnologiyasız təsəvvür etmək mümkün deyildir. Aparılan araşdırmalar onu göstərdi ki, artıq qarşımızda yeni bir texnologiya dövrü başlayıb ki, buradan yeni sözlər, neologizmlər, akronimlər, qısaltmalar meydana çıxmağa başlamışdır. Texnologiya dilimizdə istifadə olunan sözlərin qısaltılmasına və akronimlərə çevrilməsinə şərait yaradır. Necə ki elektron poçt sonralar e-mail, daha sonralar isə email olaraq istifadə olunmağa başladı. Zamana, vaxta qənaət etmək məqsədi ilə ən çox bilinən, tanınan 'OMG' və 'LOL' akronimləridir. Bu cür qısaltmaların yaranması, meydana çıxması hər nə qədər zamana qənaət məqsədi ilə istifadə edilsə də yazı və danışq bacarıqlarını "dumb down" - lal edir. Internet dilə yeni üslubi çeşidlər bəxş etdi. Bu sahə insanların diqqətini ona görə daha çox cəlb etməyə başladı ki, onlar bu ünsiyyətdə qeyri-rəsmilik görməyə başladılar. Bəzi dilçilər hər yeni texnologiyanın bu və ya digər şəkildə dilə təsir etdiyini düşünür. 15-ci əsrdə çap, 19-cu əsrdə telefon, 20-ci illərdə yayım yarandıqdan sonra Internet yazılarının standard ingilis dilinin bir neçə qaydalarının pozduğunun aşkar edildiyi iddia edilirdi[21]. Bu dəyişikliklər özünü durğu işarələrində və orfoqrafiyada göstərirdi. Əslində bu baş verənlər dilin resurslarının yazılı şəkildə, qeyri-rəsmi ifadə etmək üçün artmasıdır, hansı ki, orta əsrlərdən bəri və 2011-ci ildə standard ingilis dilinin qurulması başlandığı vaxtdan görülməyən bir şeydir. Bunu qınamaq əvəzinə Internetin bizə yazı dilinin gücünün yaradıcı şəkildə bir daha kəşf etməyə imkan verdiyinə sevinməliyik.

Məqalədə sosial şəbəkələrdə ən çox işlənən feillər haqqında danışılmış, onlara lingvistik baxımdan yanaşılmışdır. Belə bir nümunəyə nəzər yetirək, "DM me tonight". İlk baxışdan heç bir məna ifadə etməyən "DM" – "direct me" ifadəsinin akronimidir. Sonra "He tweeted me two times yesterday". "tweet" sözünün əvvəlki mənşəyinə fikir versək bir quşun cıxardığı səsi ifadə etmək üçün istifadə olunduğu halda müasir dövrdə "to comment" sözünün həmin məşhur sosial şəbəkədəki qarşılığıdır. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, texnologiya vasitəsi ilə dilimizə gələn yeni feillər feilin sadə keçmiş zamanında qaydalı feilin xüsusiyyətlərini öz üzətinə götürür – DM'ed, facebooked, commented. Təhlil göstərdi ki, sosial şəbəkələrə aid törəmə feillər fəal şəkildə yaranır və formalaşmağa başlayır. Affiksələr, xüsusən də prefiksələr feillərlə birləşərək öz söz əmələ gətirmə potensialını göstərir. Rus dili ilə müqayisə etsək "лайкать", "тегить"и "шерить" bəyənmək, etiketləmək və paylaşmaqdan başqa feillər xəbər feili kimi fəaliyyət göstərir və çox vaxt eyni söz əmələ gətirmə modellərinə uyğun yaradılır[25].

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynov A.R. İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu. Bakı, "Mütərcim", 2015, 375 s.
2. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, "Qismət", 2007, 608 s.
3. Musayev O.İ. İngiliscə- Azərbaycanca lüğət. Bakı, "Qismət", 2003, 1670s.
4. Məmmədov A.Y. Mətn yaranmasında formal əlaqə vasitələrinin sistemi. Bakı-Elm-2001. 143s
5. Леонтьев А.А. Прикладная психоллингвистика речевого общения и массовой коммуникации./А.А. Леонтьев //М.: Смысл, 2008
6. Маслова В.А. Современные направления в лингвистике. /В.А.Маслова //М.: Академия, 2008
7. Матусевич А. А. Общение в социальных сетях: прагматический, коммуникативный, лингвостилистический аспекты характеристики. 2016.
8. Смирницкий А.И. Лекции по истории английского языка. Добросвет КДУ 2011. —232
10. Azar B.S. Understanding and Using English Grammar. Washington Georgetown University Press, 1999, 437 p.
11. Azar B.S. Fundamentals of English Grammar. Washington Georgetown University Press, 2003, 503 p
12. Frodesen J., Eyring J. Grammar Dimensions IV. New York, Heinle&Heinle. 2009, 448 p.
13. Gordon E.M. Krylova I.P. A Grammar of Present-day English. Moscow, 1986, 430 p
14. Gordon E.M., Krylova I.P. Modality in Modern English. Moscow, 1968.
15. Huddleston R., Pullum G. The Cambridge Grammar of the English language. Cambridge University Press, 2002, 661 p.
16. Ilyish B.N. The structure of Modern English. Moscow, 1965, 365 p.
17. JelenallicPlaue,IvonaSetkaCilić. Today's Usage of Neologisms in Social Media Communication., 2021,139
18. <https://nauchkor.ru/pubs/osobennosti-vazyka-sotsialnyh-setev-na-primere-facebook-twitter-5b8883837966e1073081b785>
19. <https://az.wikipedia.org/wiki/Morfologiya>
20. <https://az.wikipedia.org/wiki/Sintaksis>
21. http://www.anl.az/el/aaa_ud.pdf
22. https://en.wikipedia.org/wiki/Media_linguistics#:~:text=Language%20and%20media%20ideologies%20intertwine,impact%20the%20way%20people
23. <https://www.davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/4113.pdf>
24. https://www.researchgate.net/publication/349108997_Today's_Usage_of_Neologisms_in_Social_Media_Communication
25. <https://www.englishclass101.com/lesson/absolute-beginner-american-english-for-every-day-118-10-social-mediarelated-verbs?lp=95>
26. <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/SRC/article/view/3863>

Аçарсözlär: sosial media, ünsiyyət, feillər, mesajlaşma.

Ключевые слова: социальные сети, общение, глаголы, обмен сообщениями.

Key words: social media, communication, verbs, instant messaging.

Резюме

Самые популярные глаголы в социальных сетях

Человеческий язык - это отражение культурной, политической и социальной эволюции. Слова — это атомы языка. Все более широкое использование электронных текстов в качестве средства общения, таких как электронная почта, обмен текстовыми сообщениями и социальные сети, позволяет нам количественно оценить ранее не наблюдавшиеся новые механизмы языкового развития.

Summary

The most popular verbs in social networks

Human language reflects cultural, political and social evolution. Words are the atoms of language. The increasing the use of electronic texts as a means of communication, such as e-mail, text messaging, and social media, allows us to quantify previously unobserved mechanisms of linguistic development.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova